

CSICSAY ALAJOS

MOSTOHA KORUNKKAL DACOLÓ BILLEGETŐFÉLÉK

„A billegetőfélék csaknem az egész Földön elterjedt élénk mozgású madarak” – olvasható a Weber-féle *Állattrendszertanban*. Ha szigorúan a szaknyelvhez kívánnánk ragaszkodni, akkor fel kellene sorolnunk, hogy most a verébalakúak *Passeriformes* rendjébe és a billegetőfélék *Motacillidae* családjába tartozó madarokról lesz szó. Ám annak, aki zoológiavizsgára készül, azt ajánlom, ismeretterjesztő cikkek helyett vagy mellett – mint amilyenek az enyéme is – inkább szakkönyveket lapozgasson, mert azok jobban megfelelnek a tanári elvárásoknak. Ez az írás csupán az én örömteli élményeimet tartalmazza, melyeket azokkal szeretnék megosztani, akik „érdek nélkül” szeretik a természetet.

Elmondhatom, hogy azok közé a szerencsés emberek közé tartozom, akik már gyermekkorukban megismerhettek a nálunk élő növény- és állatfajok közül jó néhányat. Persze csak úgy, mint a legtöbb falusi gyerek. A felnőttektől tanultuk meg, melyik élőlény hasznos és melyik káros, sőt akár veszélyes. Aztán később pedagógusként folyvást azt kellett magyaráznom a tanulóimnak, bár léteznek ilyen szempontok, ám ezek nem mindig helyesek, sőt olykor nagyon is helytelen irányba terelik a figyelmünket, mert a valóságban, vagyis az élővilágban minden fajnak nélkülözhetetlen szerepe van, mivel mindegyik egy-egy táplálékláncnak fontos, esetenként pótolhatatlan láncszeme. Ezért a hasznos és a káros szavak nem tartozhatnak a biológiai fogalmak közé. Sajnos, éppen ezek az emberi szempontok okozzák immár sok-sok évtizede – nagyjából a 20. század közepétől – kezdődött, mára már szinte katasztrófálissá vált egyensúlyza-

varokat a természetben. Gondoljunk a mezőgazdaság gépesítésére és a túladagolt, szakszerűtlenül alkalmazott vegyszerezésre, no meg az életterek sokszor indokolatlan beszűkítésére vagy éppen a megszüntetésére. Nem mintha régen nem lettek volna vagy ma sem lennének az agresszivitásuk következtében túlszaporodott (általában ún. behurcolt) élőlényfajok, ám ezért is inkább az ember hibáztatható. De ebbe a témába most ne menjünk bele. Csupán azért említettem meg ezeket, mert eddigi témáim főleg az emberi tevékenység által veszélyeztetett, védelemre szoruló fajokról szóltak. Szerencsére még mindig több azoknak a fajoknak és egyedeknek a száma, amelyek, kihasználva a lehetőségeiket, a maguk erejéből is képesek megélni és szaporodni. Attól függetlenül, hogy „hasznosak, károsak vagy éppen közömbösek”, sokuk talán immunissá válva a rájuk zúduló káros hatásokra, illetve alkalmazkodva a megváltozott körülményekhez, egyszerűen csak van, s mi legfeljebb tudomásul vesszük a létezésüket, mi több, még gyönyörködhetünk is bennük, anélkül, hogy tudnánk, miféle „fajták”. Ilyen többek között a billegetőfélék közé tartozó madárfajok többsége is.

Föltételezem, kevés ember akad, aki ne ismerné a szembetűnően szép, fekete-fehér tollazatú, hosszúfarkú, kecses alakú, fürgé mozgású barázdabillegetőt. Őt-hat esztendeje is meglehet, hogy megjelent Párkány egyik lakótelepén, de meglepetésemre nem a panelházak közötti parkban, hanem magasan, két tizenkét emeletes épület között kihúzott vastag tévékábelén üldögélt, akár egy fecske. Nahát, gondoltam, miféle új szokást vett fel ez a madár? Aztán egyszer csak, hihetetlen, megjelent az

ablakunkban, s mint az ételmezt kunyeráló cinke, elkezdett kopogtatni. Ám mintha mindez nem lett volna elég, be-merészkedett a lépcsőház szellőzőnyílásán is, de a tizenkettedik emeletnél lejjebb nem ereszkedett le. Az emberek láttán megriadt, és elkezdett ide-oda röpködni, a falakon jól összeverte magát, mire végül megtalálta a nyílást, és sikerült kirepülnie rajta. Ezt a bújócskát még kétszer megismételte, viszont másodszor már könnyebben megtalálta a visszautat. Valószínűleg ugyanaz az egyed lehetett, amit csupán azért tételezek fel, mert több fajtársát is láttam az ablakból, de sohasem a földön, hanem mindig az alacsonyabb házak tetején.

2018-ban viszont már egy sem jelent meg nálunk. Utoljára ennek az évnek májusában csodálhattunk meg néhány példányt feleségemmel Szliácson. Gyógykezelésünk ideje alatt szinte naponta érkezett oda egy-egy kiadós esővel járó zivatar, amely elvonulása után rögvést kisütött a kellemes meleget árasztó Nap, s a sétányok mélyedéseiben visszamaradt tócsák fölött nyomokban rajzani kezdtek a rovarok. Aztán hirtelen közjük huppant egy-egy barázdabillegető, „aki” éppen úgy viselkedett, ahogyan Herman Ottó, valamikor a 19. század utolsó éveiben, leírta. *„Ügyesen szaladgált a sekély vízben, s még ügyesebben szedegette a nyugvó, kapkodta össze a fölröppenő rovarságot. Néha felerőpvenve mintha cigánykereket hányna a repülő préda után, de farkával mindig úgy billent, hogy talpra került”*. Brehm még részletesebben leírja mind az alakját, mind a viselkedésmódját, sőt még azt is, hogy a hosszú és keskeny farkát 12 toll alkotja, és az „ár alakú csőrükben, végén serteszerű szálakra rostozódott nyelvük” van. (No, ezt alig-

ha veszi észre egy közelében sétálgató turista, aki legfeljebb 5–6 méterre közelítheti meg, mert igencsak félénk, az emberrel szemben bizalmatlan madár.) Azt is megjegyzi, hogy a „*parasztházak udvarán rendszerint felkeresi a trágyadombokat, s szántás után a földeken is megjelenik*”. Ma már kevés falusi ház udvarán található trágyadomb, jószáglegelő sincs a falvak határában, ahol az állatsordák mellett és között másféle madarakkal vetélkedve, a sárga- és a barázdabillegetők is bőséges táplálékra lelhetnének. Nekem még szerencsém volt látni, hogy az utóbbi faj milyen „...*nagy barátja mindenféle legelő jószágoknak is, amely körül, de néha rajta is ugyancsak szedegeti a sok legyet és mindazt, ami a szegény állatnak terhére van.*” (H. O.) Persze már csak ott, ahol legelő jószágot is tartanak, mint például a Szihács környéki dombok között. A gulyákat, nyájakat messziről meg lehet látni, sőt akár közelről is, ha bírja valaki szusszal. Mindig akad néhány vállalkozó a gyógykezelték között, akik bátran leereszkednek a völgybe, aztán csomagokkal a kezükben, fújtatva visszavánszorognak a dombra. Tőlük azonban hiába érdeklődne a magamfajta „bogarás” ember, hogy a „szalas” környéki rétet benépesítő marhacsordán kívül láttak-e ott *trasochvostokat*, esetleg magyarul, barázdabillegetőket. Utóbb még azt hihetnék, tévedésből utalgat az orvosom szívzanatóriumba, holott másmilyenben lenne a helyem, mert ugyan kit érdekelnek holmi billegő farkú madarak... Ők bizony nem a madarak kedvéért tették meg a fáradságos utat, hanem azért, mert a bacsáéknál finomabbnál finomabb sajtkülönlegességek között lehet válogatni. Némelyek

több kilónyi is vettek szuvenirnek az otthoniak számára.

De tegyük félre a tréfát! A barázdabillegető (*Motacilla alba*) három kontinens: Európa, Afrika, Ázsia egyik legelterjedtebb madara. Afrikának csak az északi felén költ, de télen levonul délebbre, akárcsak az európai fajtársai. Ázsiában viszont tavasszal felvándorol egészen Kamcsatkáig. Csak mellékesen jegyzem meg, Lettországnak a barázdabillegető a nemzeti madara. Tájnyelvi nevei közül érdemes megjegyezni, hogy hívják őt helyenként leánykamadárnak, lipinkének, fehér billegetőnek. Egyik rokonának, a sárga billegetőnek (*Moacilla flava*) pedig népiesen sárgyóka a neve. Mi viszont Csilizközben sárgo bögyikének nevezük el, ami szerintem nagyon találó, mert ahol a barázdabillegető tollazata fehér, ott az övé rikítóan sárga. Nagyon hasonlít rá a hegyi billegető (*Motacilla cinera*), de csak a laikusok szemével nézve. Az elsőnek említett madár neve nekünk igencsak megfelelt, mert magunk tapasztalhattuk, amikor ősszel ökrös vagy lovas fogatokkal szántottunk, hogy ez a fehér begyű tarka madár a barázdák fölött illegette-billegette a hosszúra nőtt farkát. Véleményem szerint e jellegzetes mozdulatai miatt kapta nemcsak a magyar, hanem a latin és a szlovák nevét is.

Úgy vélem, kevesen tudják, hogy a billegetők családjába tartoznak a pityerek, az *Anthus*-nem fajokban igencsak gazdag madarai. Ők az igazi kozmopolita madarak, mivel a Csendes-óceán szigetein és az Antarktison kívül megtalálhatók az összes szárazföldön. Nálunk a réti és az erdei pityer a legelterjedtebb. Mivel a tollazatuk nem szembetűnően színes, ezért

szinte olyan szürkék, mint a verebek. Farkuk sem túl hosszú, testalakjukkal inkább a pacsirtákra emlékeztetnek. Sokan össze is tévesztik velük őket, ami nem csoda, hisz Brehm is azt írja, átmenetet képeznek a billegetők és a pacsirták között. Megvallom őszintén, gyerekkoromban én sem figyeltem fel rájuk. Akkor döböntem rá, hogy már régebben is találkoztam velük, amikor állattani szigorlatomra készültem – az is nagyon régen volt már –, de addig különösebben nem kötötték le a figyelmemet. Valószínűleg nem csak én voltam ezzel így, hiszen Kelemen Attila (erdélyi ornitológus) írta a *Madaras* könyvében a réti pityerről (*Anthus pratensis*), hogy „*népi neve nincs, mert nehéz megfigyelni* (én inkább azt mondanám, észrevenni – Cs. A.), és a külleme is semmitmondó”. 2018 őszén viszont egy délre igyekvő csapata, közvetlen a hirtelen jött őszi napokban, a város széli kertünk fáin akart megpihenni, de mikor *mégszémítették engem* (lám, mennyire kísért a múlt), hirtelen fölrebbentek és tovasurrantak. Mégis nagyon megörültem nekik, de gyorsan le is hangolódtam, mert eszembe jutott – valamelyik szakkönyvben olvastam –, hogy a réti pityerek a mezei pacsirtákkal szoktak együtt útra kelni, viszont a pacsirtát, mely egykor a legkedvesebb madaraim közé tartozott, tavaszunként már sok éve hiába várom vissza. Mennyire árva lett nélküle a határ! Megjegyzem, ez volt az első év, melyben a fülemülék is elhallgattak nálunk, és a nádi veréb, azaz a nádi rigó sem szólalt meg a kertünk közelében lévő nádasban. Vajon mi lelhetette őket (is), ebben az esztét vesztette, ostoba, embertelen (madártalan) világban?